

HAJDU IMRE HELYTÖRTÉNETI KÖTETEI SÁROSPATAKRÓL

Sárospatak.

Képek a 20. századi városról (2010)

A szerző alapvetően a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Adattárában és a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeumában őrzött képeslap- és fényképgyűjteményből (több mint 10 ezer képből) válogatott 200-at, ami bekerült e kötetbe. Ez a tette semmi újszerűt nem hozott volna, hiszen ugyanebből a gazdag gyűjteményből válogatott és kötetet jelentetett meg B. Balsai Jolán 1989-ben vagy Tamás Erzsébet 2003-ban, akik a hangsúlyt a képi anyag megjelenítésére helyezték. Hajdu Imre, Sárospatak múltjának lelkes és termékeny kutatója más látószögből közelítette meg a témát. Ő nem a képekhez keresett adatokat, hanem a feltárt forrásokat próbálta meg képekkel illusztrálni, gondosan ügyelve arra, hogy a képeskönyvnek szánt kötetben ne kerüljön túlsúlyba a szöveg.

Az egységesen barnított képeket közreadó kötetet a szerző *Köszönetnyilvánítása*, a pataki polgármester *Előszava* és Hajdu Imre *Bevezetése* nyitja, az irodalom- és forrásjegyzék, valamint egy-egy oldalas angol és német rezümé zárja. A képi és szöveges információban egyaránt gazdag képeskönyv 9 fejezetre tagolódik. A tudományosan megalapozott ismeretterjesztő, helytörténeti kötetet a szerző lábjegyzetekkel, hivatkozásokkal nem törte meg, hanem minden fejezet végén közreadja az adott egységben felhasznált forrás-, irodalom- és képjegyzéket.

Milyen sárospataki témák kerülnek terítékre? Többek között az 1886-ban „községgé züllesztett város”, majd csak 1968-ban városi rangra emelt település polgárságáról, megrekedt fejlődéséről, mezőgazdasági

jellegéről, küzdelméről, hogy újra város legyen, no, persze, az 1870-es évek első felétől a patakiakban élénken élő dilemmáról, hogy Patak ne váljon Sátoraljaújhely külvárosává – tájékozódhatunk az első öt fejezetben. Majd a helyi moziról, a villanyvilágítás bevezetéséről, a kisvasútról, a fürdőről, a hídról, a szobrokról és emlékművekről kapunk hiteles képi és szöveges információkat. A kötet második felében a háborús város szomorú helyzetének, a piacozó, vásározó város (Patak Pláza) nyüzsgésének, az 1950–60-as évek reménytelenségének és végül az 1969 és 1990 közötti időszak tervszerű és szisztematikus építkezésének bemutatására kerül sor.

A képeskönyv 146 oldal terjedelemben jelent meg, a sárospataki SIDINFO Nonprofit Kft. kiadásában és a nyíregyházi START Nonprofit Kft. nyomdájában.

Jó szívvel ajánlom Hajdu Imre kötetét a megsárgult fényképeket böngészni szeretőknek, a pataki lokálpatriótáknak és az ország bármely szegletében élő, érdeklődő honismerőjének.

Sárospataki ételek, zempléni konyhák (2012)

Rögtön az elején szeretném leszögezni, hogy az ajánlandó kötet három szerzős, amellet Hajdu Imre a szerkesztője is. Viga Gyula etnográfus *A táplálkozás történiáját* taglalja szakszerűen a kötet elején, majd Csörnök Mariann, PR-os mutatja be a zempléni kistájakat (Bodrogköz, Hegyalja és Hegyköz) és kóstol bele jó érzékkel, településekre lebontva a zempléni térségek értékeibe, végezve Hajdu Imre helytörténész köti csokrokba a pataki és zempléni hagyományos, jól bevált étek receptjeit.

A receptes kötet *Ajánlásában* Aros János pataki polgármester propagálja a hagyományos zempléni konyhát leginkább unokáink

és dédunokáink számára. Kiemeli, hogy a hagyomány sokáig tartotta magát, miszerint a konyha a nők kizárólagos felségterülete, és ez valóban így is volt. A férfiak legfeljebb disznóöléskor merészkedtek a konyha közelébe, hogy elkészítsék a hagyományos vért. Mára ez megváltozott, és mint a zempléni receptes kötetünkben is látni lehet, aki kézbe veszi, a férfiak is tudnak lenyűgöző receptekkel szolgálni.

Hajdu Imre mint szerkesztő magyar és angol nyelvű *Bevezetőjében* a hagyományörzés és a megőrzött receptgyűjtemény fontosságára hívja fel a figyelmet. Azonban a kötet hagyományos receptjei között nem csak több száz éves, tradicionális ételek leírása szerepel, hanem ide kerültek a szocializmus alatt meggyökeresedett étkek is. Ami egyebek között megteremtette a hétköznapi menzát és a hétvégi rántott húst. De a gasztronómia tudományára alapozott munka tévedhetetlenül leszögezi, hogy a rántott hús nem azonos a rántott csirkével, ahogy az a rendszerváltás előtt általánossá vált, mert a rántott hús csak disznókarajból készülhet, viszont az aranysárga húslevest valóban csak tyúkból lehet főzni.

A kötetben bemutatott receptek gyűjtési területe: Sárospatak, Erdőhorváti, Füzér, Hercegkút, Makkoshotyka, Mikóháza, Tiszakarád és Tizacsermely, vagyis a cél Sárospatak, a Bodrogekő, a Hegyköz és a Hegyalja jellemző ételkínálatának felvillantása lenne.

A receptgyűjtemény 9 egység köré rendeződik, úgymint *Együnk krumplit!* (benne: piróga, sztrapacska, lepcsánka, cinke, nudli, krumplilángos, sváb krumplileves stb., összesen 18 recept 6 fotóval), *Daráljunk húst!* (benne: fasírt másképp, kapormártás húsgombóccal stb., összesen 7 recept 4 fotóval), *Hús, belsőség* (benne: rántott máj határőr módra, bereki zsebeskaraj, pompás pecsenye, töltött kucsmagomba, ez is vadas, csak gyors stb., 18 recept 8 fotóval), *Palacsinta* (benne: töltött, rántott és édes palacsinták, 3 recept 5 fotóval), *Pörkölt* (benne: tunki,

végardói aprópecsenye, zsámsiska, magyar paella, szíve, nyelve leves stb., 11 recept 5 fotóval), *A hal az hal, nem pedig hús* (benne: harcsa Patak-módra, halászlé a berekből stb., 3 recept 2 fotóval), *Rétes nem csak édesen* (benne: zöldéséges sajtos rétes, vargabéles stb., 8 recept 6 fotóval), *Sós sütemények, tészták* (benne: káposztás pogácsa, tejeles lángos, laksa, malé, tepertős bukta stb., 8 recept 1 fotóval) és *Édes sütemények* (benne: szilvás lepény, csokoládéhab sütőtökkanállal, páránfőtt, túrócska, bobájka, császármorzsa stb., 11 recept 8 fotóval).

A kötetet a hagyományos népi táplálkozás irodalma zárja Viga Gyula összeállításában.

A receptes könyv 150 oldal terjedelemben jelent meg, Sárospatak Város Önkormányzata kiadásában, a debreceni KAPITÁLIS Nyomdaipari Kft. nyomdájában, 2000 példányban. A gyönyörű fotók elkészítése Gombos Levente (ételfotók) és Á. Tóth József (táj- és településfotók) szaktudását dicsérik.

A színes és tartalmas (kitekintő tanulmányokat is felvonultató) zempléni gasztronómiai kötetet jó szívvel ajánlom a gyomrukat szeretőknek, a hagyományos ételek kedvelőinek, a Bodrogekőbe, a Hegyaljára és a Hegyközbe utazóknak és a helytörténeti értékek gyűjtőinek.

Százéves történetek (2014)

Hajdu Imre újabb, Sárospatakról szóló, helytörténeti kötete a nyolcadik, amelyet a szerző neve alatt jegyeznek. A könyv műfaját tekintve történelmi dokumentumregény. A történetírói és szépírói vénával is megáldott szerző visszavarázsol bennünket a 100 évvel ezelőtti Sárospatakra. Rendkívül megnyerő és olvasmányos a stílusa. A szerző felkelti az érdeklődést, elsősorban talán a fiatalokban, hogy foglalkozzanak Patak történetével, mivel a város a mai napig nem rendelkezik egy átfogó történeti monográfiával, az idősebbek pedig a könyv által nosztalgizhatnak kicsit. Ez a könyv a városról, a város polgáraitól és azoknak

mindennapjairól szól. Egy korszakot idéz fel számunkra. Olvasmányos és letehetetlen, megítélésünk szerint a szerző egyik legjobb kötete.

A szerző egy (ma már nem élő) valós személy, Páger Artúr segítségével mutatja be a korabeli Sárospatakat. Hajdu Imre őszinte megnyilatkozása szerint „A történetírás közben személyes jó barátomná vált Páger Artúr. Ő volt Sárospatak akkori főbírája. Vele, az ő segítségével sétálunk végig Sárospatak városán.” Szó esik az akkori utak, járdák és középületek állapotáról, a kisvasút és a villany kiépítéséről is, de azt is megtudhatják az olvasók, honnan ered, a mára már szerencsére kevésbé tapasztalható Újhely–Patak ellentét. A régi fényképek és újságcikkek jól kiegészítik és alátámasztják a leírtakat.

Aros János sárospataki polgármester is így üdvözölte az újabb kötet megjelenését: „Amikor Sárospatak város Önkormányzata három éve, 2011-ben úgy döntött, hogy felkutatja, rendezi és feldolgozza a város 20. századi történetének írott forrásait, majd könyvsorozat formájában megjelenteti, valami ilyesmire gondoltunk.” „Magába szippantott a száz évvel ezelőtti Sárospatak hangulata” – vallotta a polgármester.

A nagy és történelemformáló események mellett a hétköznapok története is legalább annyira fontos és érdekes dolgokat tartogat az érdeklődők számára. A szorongó, kétségek között gyötrődő és a lehetőségei közül kitörni vágyó Sárospatak mindennapjai elevenednek meg a kötet lapjain. Egy város, amely nem csak múltjában (Rákócziak városa, nagy múltú iskolaváros, a „Bodrog-parti Athén”, Makovecz Imre városa), de jelenében és jövőjében is város akar lenni. Nem szeretne egyebet, mint polgárai számára a nyugodt és élhető városias környezetet megteremteni.

A kötet nagy tanulsága, hogy eleink száz évvel ezelőtt is mennyire ugyanolyanok voltak, mint mi, vagy megfordítva: mi is ugyanúgy éljük életünket tervekkel, vá-

gyakkal, mulatozásokkal, szomorúságokkal, zsörtölődésekkel, békétlenségekkel, a technikai újdonságok örömteli használatával.

A sajátos műfajú, történelmi dokumentumregényt Sárospatak város polgármesterének, Aros Jánosnak a *Köszöntése* és Halász János országgyűlési képviselő *Ajánlása* indítja. Majd azonnal indul a 100 évvel ezelőtti mozi a patakiak hétköznapjairól, Páger Artúr városi főbíró szemszögéből. A szerző folyamatosan a korabeli hírlapírók segítségét veszi igénybe, vagyis a sajtó (*Sárospatak*, *Sárospataki Újság* és *Sátoralja*) cikkeit szemezgetve és rendezgetve tud és akar átfogó képet adni a Bodrog-parti város 100 évvel ezelőtti történéseiről, sztorijairól. A leírtakat fotók, képeslapok, hirdetések, újságcikk és levéltárforrás-részletek teszik hitelessé, ahogy azt egy történelmi dokumentumregény megkívánja.

A több mint 190 nyomdai oldalt kitevő kötet 16 fejezetre tagolódik. Többek között szó esik: Páger Artúrról, az emberről vagy lovagias elégtételekről és pompás verekedésekről, vagy tűzről, vízről, fényről és sötétségről, vagy az Újhellyel való rossz kapcsolatról, vagy a városi telefon előfizetőről, vagy a kihagyhatatlan bálokról, vagy a legtöbb adót fizető patakiakról vagy járdák építéséről vagy a vasúthálózat fejlesztéséről vagy az állami tanítóképezdéről, és így tovább. Nem árulok el mindent, hogy a kötet leendő Tisztelt Olvasóinak is maradjanak meglepetések. Az igényesen szerkesztett kötet végjegyzetekkel zárul.

A kötet Sárospatak Város Önkormányzatának kiadásában és a debreceni KAPITÁLIS Nyomdaipari Kft. nyomdájában és kötészetiében látott napvilágot.

Jó szívvel ajánlom azok figyelmébe a fenti kötetet, akik a régimódi mesélős történetek kedvelői, vagy a Nagy Háború előtti békeidők mindennapjaira kíváncsiak, vagy érdeklődő pataki lokálpatrióták, esetleg minden fogyasztó helytörténészek.

Rémiás Tibor

SÁROSPATAK (2015)

Szerkesztette: Sikora Attila
és dr. Vitányi Eszter

Az egyedi formájú, kemény kötésű, reprezentatív kivitelű, kétnyelvű (magyar, angol), 72 oldalas fotóalbum *A Kárpátok régió mint vonzó turisztikai desztináció* (HUSK-ROUA/0901/026/01) projekt keretében jelent meg egy időben a Kassáról, Ungvárról és Máramarosról készült fotóalbumokkal.

A város nevezetes épületeit, híres személyeit és a mindennapok polgárait rendezvényeken megörökítő fotóit közreadó kötetet a pataki polgármester, Aros János *Köszöntője* vezet be. A kiadvány műfajához illően adja tudtunkra, hogy „*Ha végigmegyünk Sárospatak utcáin, szembe jön velünk a történelem.*” Valóban így van! A fotózáshoz sem kellett nagy keresgélés, hiszen lépten-nyomon a múlt, a régmúlt emlékei köszönnek vissza Patak utcáit járva.

Kiknek a fotói gazdagítják az évtizedek múlva is lapozgatásra érdemes albumot? Leginkább Á. Tóth József szenzációs képei, de mellettük helyet kaptak még Kiss István, Gombos Levente, Váradi László, Hadobás Ingrid és Tóth Ferenc alkotásai, sőt, a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma, a sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény és Sárospatak Város Önkormányzata archív fotói is.

A válogatott, mesteri fotókat a szerkesztők 5 téma köré csoportosították: *Kiált Patak vára* („E város volt a magyar forradalmak / oroszlánbarlangja. / Itt tanyáztak a szabadság oroszlánjai.” – Petőfi Sándor), *Európa szívében* („Itt tanultam a történelmet / oly végtelen nagyra becsülni.” – Móricz Zsigmond), *Árpád-házi Szent Erzsébet szülőhelye* („Erzsébet Patakon született / és pompában dajkálták” – Laskai Osvát), *Bodrog-parti Athén* („... itt gyulladtam szerelmére a szabadságnak...” – Szemere Bertalan) és „*Aranyceppeddal felköszöntelek*” Áprily Lajos („Szebbnél szebb tájakon járok, barátom, / ma a Hegyalján jöttem keresztül” – Petőfi Sándor).

A fotóalbum Sárospatak Város Önkormányzatának kiadásában és a debreceni KAPITÁLIS Nyomdaipari Kft. nyomdájában és kötészetében látott napvilágot.

Jó szívvel ajánlom a reprezentatív kötetet a szép és jól megkomponált fotók szerelmeinek, az albumok gyűjtőinek, a Sárospatakot meglátogatóknak és a honismeret iránt elkötelezetteknek.

Rémiás Tibor

I. RÁKÓCZI GYÖRGY BIBLIÁJA

Mindennek megvan a maga története. Ugyanígy minden könyvnek is megvan a maga története. Jelen esetben a könyvek könyve egyik példányáról, a *Bibliáról* van szó, s ez a tény még inkább növeli a történet érdekességét.

A könyv eredeti példányát a Sárospataki Református Nagykönyvtár őrzi, de eredetileg a Rákóczi család tulajdona volt. Elsőként a törökverő Rákóczi Zsigmondé (1544–1608), aki erdélyi fejedelmként, egri és szendrői kapitányként vált ismertté a magyar történetírásban, akinek a szikszói csatába két Serényi fivér sietett segítségére, Gábor Szendrőből és Mihály Kassáról, s akinek jelentős érdemei voltak abban, hogy a vizsolyi nyomdában elkészült az első magyar *Biblia*.

Ez a most ismertetésre kerülő példány is az 1590-es, első magyar nyelvű *Biblia*, de nem a teljes, annak újszövetségi része. Rákóczi Zsigmond egyik fia, I. Rákóczi György (1593–1648) hordta magával utazási során, használta, olvasta napi rendszerességgel. Erről saját kezű bejegyzései tanúskodnak, amelyek Sárospatakon, Ónodon, Besztercén, Borsiban, Leleszen és másutt keletkeztek. A feljegyzések szerint huszonegyszer olvasta végig.

A könyv a Rákóczi családtól az 1650-es években lett a Rákócziak által bőkezűen támogatott Sárospataki Református Kol-

légium tulajdona. Ám amikor I. Rákóczi Ferenc és Báthory Zsófia 1671-ben elüldöz-
te a kollégium ifúságát Patakról, a könyv-
tár jelentős részét, közte ezt a könyvet nem
tudták magukkal vinni. Ekkor került a Sá-
rospatakra telepített jezsuiták kezébe. Ám
miután Thököly Imre elfoglalta Patakot, a
diákok egy része Erdélyből visszatért, a je-
zsuiták tulajdonából visszakerült a Kollé-
giumba. 1939-ben a biztonságos megőrzés
érdekében egy budapesti bank széfjében he-
lyezték el, több más értékes könyvvel együtt.
Innen vitték el 1945-ben a Szovjetunióba,
Nyizsnij Novgorodba, ahonnan 2006-ban
sikerült visszaszerezni. Bízunk abban, hogy
a könyv kalandos útja ezzel a végéhez ért, s
a továbbiakban a Sárospataki Református
Kollégium marad gazdája és őrzője ennek a
kultúrtörténeti kincsnek.

Erről a sokszor gazdát váltó könyvről ké-
szült hasonló kiadás 2015-ben, a vizsolyi
Biblia megjelenésének 425. évfordulójára.
A barna műbőrkötéssel ellátott könyv cím-
lapján I. Rákóczi György fejedelem pecsét-
jének dombornyomása látható. A könyv-
höz egy vékony kísérfüzet is tartozik,
benne két tanulmánnyal, amelyek segítsé-
gével az olvasó közelebb kerül az egykori
tulajdonos és bibliaforgató Rákóczi György
személyéhez.

Bár az elmúlt évszázadok során nyelvün-
ket sok hatás érte, amelyek következtében
sokat változott, mégis – milyen csodálatos
– még ma is olvasni tudjuk és megértjük az
akkori magyar nyelvű írást! Isten óvja a ma-
gyart és a magyar nyelvet, magyar kultúrát!
Befejezésként pedig álljon itt a Rákócziak
egyik jelmondata: „*Nem azé, az ki akarja,
sem azé, az ki futtya, hanem az könyörülő
Istené.*”

(I. Rákóczi György Újszövetségének ha-
sonló kiadása. Tiszáninneri Református
Egyházkerület Hernád Kiadó. Szerkesz-
tette: *Dienes Dénes*. Kísérő tanulmányok:
Monok István és *Dienes Dénes*. Sárospatak,
2015)

Bodnár Mónika

A könyvben a nagy múltú, székely gyöke-
rekkel rendelkező mezőkövesdi Sebe család
sikereiben és kudarcokban egyaránt bő-
velkedő mindennapjai elevenednek meg. A
szerzők ennek „megrajzolására” több egy-
másra épülő tanulmányban tettek kísérletet
(Csirmazné Cservenyák Ilona, dr. Bencsik
János, Hajdu Ráfis János, Sebe Imre, dr.
Sebe István). Írásaikkal olyan mikroköz-
össég életébe, munkájába tekinthetünk be,
amely saját dolgai elvégzése mellett fontos-
nak tartotta a közösség szolgálatát is.

A könyv úttörő helytörténeti munka. A
szerzők elsőként vállalkoztak egy 400 éve
Mezőkövesden élő család pályafutásának
bemutatására. A kiadvány több mint kor-
rajz. Nemcsak az elmúlt évszázadok törté-
netébe nyújt bepillantást, hanem pontos,
megbízható képet kapunk arról a gazda-
sági-társadalmi környezetről is, amely a
Sebék életét, munkáját szabályozta, megha-
tározta.

Hiteles munka, mert gazdag, szerteágazó
forrásokra támaszkodik és a szerzők tollát
mindvégig a szakmai következetességre
való törekvés vezette. A könyv igazolja azt
a régi igazságot, hogy egy család életében a
hagyományok ápolásának, őrzésének mi-
lyen fontos, az ember jellemét formáló sze-
repe van.

Emeli a munka értékét, hogy a kiadványt
több archív dokumentum és sok kifejező
fénykép színesíti. A szerteágazó Sebe-csa-
ládfa összeállításáért külön elismerés illeti
a szerzőket.

Az alkotók tanulságos, széles nyilvános-
ságot érdemlő munkát tettek le az asztalra.
Szeretném hinni, a könyv sokunk számára
üzeni azt a régi igazságot, hogy aki múltját
nem becsüli, nem érdemli meg a jövőt.

A könyvet Csirmazné Cservenyák Ilona
szerkesztette és Sebe Imre magánkiadásá-
ban jelent meg. A borítólapon a Sebe család
címere – Kiss Mátyás fafaragása – és Gál

Péter fotói láthatók. A kiadvány kétszáz oldalas, háromszáz példányban készült, a nyomtatás a mezőkövesdi Pető nyomda munkáját dicséri.

Szlovák Sándor

MEGTAGADVA ÉS ELSZAKÍTVÁ

Sorskérdések Kováts Judit regényeiben

Kováts Judit író megrendítő regényeinek címei a történelem viharaiiban kettőtört fiatal életeteket jellemeznek.

A felvidéki gyökerekkel rendelkező, sátorlajújhelyi kötődésű, ma Nyíregyházán élő író, szerkesztő, történész-levéltáros 2005-től a Feliciter Kiadó vezetője és szerkesztője. A levéltárban eltöltött két évtized alatt fő kutatási területei a reformkor és Magyarország I. katonai felvétele (1782–1785), amely témából öt északkeleti vármegye (Szabolcs, Szatmár, Bereg, Ung, Ugocsa) anyagát kötetbe szerkesztette. Számos tanulmánya, forrásközlése, szakcikke látott napvilágot különféle gyűjteményes kötetekben, szakmai folyóiratokban, évkönyvekben.

A szépirodalom felé fordulását az 1817-es éhínségről szóló alternatív tanulmánya jelezte. Novellái, regényrészletei és esszéi jelentek meg *A Vörös Postakocsi*, a *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* és a *Pedagógia Szemle* c. folyóiratokban. A *Vörös Postakocsi online* verziójában *Thesaurus* címen jelentek meg tárcái, illetve *Az én háborúm* címmel interjúkon alapuló háborús sorozatot publikált. A *Holmiban*, a *Jelenkorban*, a *Kalligramban* és az *Élet és Irodalomban* is közölték írásait, a *Jelenkorban* megjelent *Pusztulás* című novelláját pedig beválogatták a *Körkép 2011.* kiadványba.

Első regénye, a MEGTAGADVA – a tagadás és hallgatás regénye – a Magvető Könyvkiadó gondozásában jelent meg 2012 szeptemberében. A Magvető Könyvkiadó és a kötet szerkesztője, Király Levente így összegzett: „A múlttal való szigorú szem-

benzésre sarkall ez a könyv, amely olvasmányként is izgalmas, érdekesítő alkotás, jelentősége azonban túlmutat az irodalmon.” Kováts Judit maga így fogalmazott a MEGTAGADVA születéséről: „Nem tehettem mást, meg kellett írnom, mert ha nem teszem, ez az eltagadott és elhallgatott múlt velük együtt valóban el lenne temetve örökre.”

Kováts Judit jelentős felvidéki családok leszármazottja, így rengeteg dokumentum, visszaemlékezés volt a kezében. Nem csak a rokonoktól hallott családi történetek, hanem naplók, memoárok, a családokról szóló újságcikkek is. A szerző maga is jól ismeri azt a vidéket, ahol a történet játszódik. Ennek is köszönhető, hogy hiteles és életszerű képet tud adni a második világháborús, majd a kommunista hatalomátvétel utáni Felvidék világáról. Az író éveken keresztül készített interjúkat szemtanúkkal a háborúról, a frontról, az orosz megszállásról, majd a kulákküldözésekről, a kollektivizálásról. A huszonhárom személlyel készített, közel száz órás anyag egyik fontos forrása lett a regénynek. Az író tudja azt is, hogy a történelmi helyzetek – pl. a hatalom által kikényszerített reszlovakizáció – milyen választás elé állították a felvidéki magyarokat.

A MEGTAGADVA című regény témája a második világháború. A regény – egyes szám első személyben – az idős Somlyói Anna kettőtört életén keresztül mutatja meg a háborút. Anna 1944-ben érettségi előtt álló diáklányként élte át az eseményeket. A vele és sorstársaival szemben elkövetett erőszak, a környezetében megtapasztalt pusztítás úgy mutatja meg a háborút, ahogyan a forrásokból és történelemkönyvekből sohasem ismerhetjük meg. Bár személye fiktív, azonban minden, amit a háborúról elmond, megtörtént, igaz esemény. A MEGTAGADVA című regényből Surányi András rendezett a Rádiószínház számára monodrámát, melyben Szirtes Ágnes színművésznő jelenítette meg Somlyói Annát. Skrabski Fruzsina az *Elhallgatott gyalázat* című, az

oroszkatonák erőszakosságait bemutató dokumentumfilmjében használta fel az interjúalanyok visszaemlékezéseit.

Kováts Judit második regénye, az *EL-SZAKÍTVÁ* ugyancsak a Magvető Könyvkiadó gondozásában jelent meg 2015 novemberében. A több szálon futó cselekmény a különböző helyzetekben válaszút előtt álló személyek megrázó életének fordulóit mutatja be, rendkívül fontos, napjainkban is égetően aktuális kérdéseket vet fel több generáció szempontjából. Hol a haza a háború után? Menni vagy maradni? Ezekkel a kérdésekkel kell szembenéznie két felvidéki birtokos család, az Engelhartok és a Wildnerek két nemzedékének 1944 és 1954 között. Egy olyan évtizedben, amelyben az impériumváltás, a teljes jogfosztottság sújtja a kisebbségi sorsban élőket, és akikre a kommunista hatalomátvétel élesedő osztályharca miatt sem Csehszlovákiában, sem Magyarországon nem vár más, csak bujkálás, nélkülözés és alávetettség. Ebben az évekig tartó, nyomorúságos és feszült helyzetben lett szerelmes a regény két főhőse, akik a határ két oldalán elszakítva keresik az emelkedés, a boldogság útját. Szereplőinek jellemét sorsfordító megpróbáltatások és az azokban próbára tett erkölcsi alapelvek határozzák meg. Mi segíti a túlélést: az erkölcsi tartás megőrzése vagy a megalkuvás? Mit szabad? Mit lehet? Mit kell tenni? Hazudni vagy hallgatni? Kiben lehet megbízni? Ki segíthet?

Kováts Judit e könyvében folytatja a *MEGTAGADVA* című első regényében megkezdett utat: a XX. század nagy történelmi traumáit dolgozza fel, hétköznapi embereket választva hőseiül, akik alulnézetből szemlélik és kirekesztve szenvedik el a régi rend lerombolását, egy „új világ” nyitányát.

Az író kemény témájú műveiben hihetetlen pontossággal tudja megrajzolni azt a kort, amelyben ő nem is volt kortárs. Ob-

jektív szemléletmódra is törekszik, bemutatja, hogy a kisemberek a nagy történelmi események forgatagában nem csak áldozatok voltak, de néhányan olykor elkövetők, cinkosok, árulók is. Miközben szépen, kellő mértékben ötvözi a szerelmi szálát és a történelmi eseményeket, az olvasó megérti, átérzi, milyen sors várt azokra a magyarokra, akik elszakadtak az anyaországtól, milyen nehézségekkel kellett szembenézniük magyarként idegenben és itthon. Történetileg hiteles, fordulatosan elbeszél, a különböző nézőpontokat izgalmasan váltogató és főleg az adott kort, a benne élés nehézségeit nagyon érzékletesen bemutató regényeket írt Kováts Judit. Méltó emléket állított a kitelepítetteknek, a borzalmak elszenvedőinek, a bajban egymást segítőknek.

A valós történelmi keretbe helyezett, nagyon szépen megírt történeteket bemutató, igényes, mély érzelmeket kiváltó, felkavaró könyvek súlyos témákat boncolgatnak, komoly társadalomkritikát és napjainknak is szóló kérdéseket vetnek fel: urai lehetnek-e a hétköznapi emberek sorsuknak a történelem hatalmi harcai közepette? Van-e, lehet-e kollektív bűnösség? Hogyan lehet elviselni, el lehet-e egyáltalán viselni az alapvető emberi jogok semmibevételét, a megalázást, a megszegyenítést, a társadalomból kirekesztést?

Ezek a művek erős alkotások, sodró, hatásos, elgondolkodtató családtörténetek, mindenkinek élményt adó olvasmányok. Üzeneteket fogalmaznak meg, hogy a mai és a következő generációk tisztábban lássák a jelen előzményeit, a mai helyzet gyökereit. Az utódok érezzék felelősségüket abban: nem csak emlékezniük kötelesség, hanem az is, hogy szigorúan szembenézzenek nemzetük, közösségük, családjuk múltjával. Mert nagyon nehéz helyes választ adni arra a kérdésre: mit tehet az egyén vagy a kisebb közösség a történelem viharaiiban?

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna